

Rodová dimenzia predvstupovej pomoci Európskej únie na Slovensku

Lívia Bíziková
Jarmila Filadelfiová

Zhrnutie

Príprava kandidátskych krajín na členstvo v Európskej únii (EÚ) otvorila pre tieto krajiny nové možnosti. Počas prístupového procesu mali krajiny možnosť získať podporu z prostriedkov EÚ vo forme predvstupovej pomoci na financovanie inštitucionálneho rozvoja a budovania infraštruktúry. Tieto nástroje pomoci boli po vstupe do EÚ nahradené štrukturálnymi fondmi.

Ekonomické dopady týchto finančných nástrojov boli pomerne dôkladne preskúmané. Projekty podporené z predvstupových fondov, ale aj budúce projekty zo štrukturálnych fondov majú pomerne výrazný sociálny dopad, a to tak na národnej, ako aj na regionálnej úrovni. Pretože v spoločnosti existujú rodové roly a stereotypy, sociálne dopady jednotlivých projektov neboli na mužov a ženy rovnaké. Navyše, chýbajúca rodová dimenzia môže v priebehu realizácie projektov viesť k podpore zachovávanía alebo k prehĺbovaniu existujúcich rodových nerovností.

Projekt hodnotenia rodovej dimenzie v predvstupových fondoch EÚ predstavuje v SR pilotnú iniciatívu v oblasti hodnotenia finančných nástrojov EÚ na národnej úrovni. V projekte sme sa zmerali aj na hodnotenie prístupných informácií o štrukturálnych fondoch, ktoré predstavujú hlavný finančný nástroj po vstupe do únie. Sledovali sme s veľkým záujmom a často aj s veľkým znepokojením protichodné udalosti, ktoré nastali počas implementácie predvstupovej pomoci EÚ. Je neodškriepiteľné, že v oblasti rozvoja inštitúcií a budovania infraštruktúry dosiahlo SR výrazný pokrok. Na druhej strane však takmer vo všetkých hodnotených projektoch a v analyzovanej legislatíve problematika rovnosti príležitostí takmer úplne chýbala.

Národné dokumenty bez rodovej dimenzie

Národné dokumenty, ktoré formulujú priority a ciele pre predvstupovú pomoc, majú zásadný význam pre prenesenie princípov rovnosti príležitostí na úroveň projektov. Tu by sme rady zdôraznili úlohu EÚ a jej orgánov, ktoré mali a majú veľký vplyv pri vytváraní národných strategických plánov a dokumentov. Hlavne v počiatočnom období prípravy na čerpanie z predvstupovej pomoci boli národné

Vydalo Záujmové združenie žien Aspekt, Mýtna 38, 811 07 Bratislava v roku 2005, aspekt@aspekt.sk,
www.aspekt.sk

Táto správa je súčasťou spoločného projektu Aspektu a Gender studies, o. p. s. (Praha, Česká republika), ktorá vyšla v marci v roku 2005: Bíziková, L. - Filadelfiová, J. - Králiková, A. - Sokačová, L.: *Gender dimension of the EU pre-accession instruments. Case study on the Slovak Republic and the Czech Republic*. Aspekt, Bratislava a Gender studies, o. p. s., Praha, 38 s.

dokumenty pripravované v úzkej spolupráci s predstaviteľmi EÚ. V tejto prvej fáze však problematika rovnosti príležitostí nebola ešte chápaná ako priorita ani na úrovni programových a strategických dokumentov EÚ, čo sa premietlo aj v národných dokumentoch.

Národné rozvojové dokumenty, ktoré slúžili ako východisko pre projekty, boli zamerané nielen na budovanie infraštruktúry, ale aj na budovanie a rozvoj inštitúcií a na posilnenie ekonomickej a sociálnej kohézie. V rámci týchto priorít mali realizované projekty rozsiahly dopad na sociálnu oblasť, a teda aj na rovnosť príležitostí žien a mužov, tá však v programovacích dokumentoch nebola vôbec podchytená.

Je dôležité poznamenať, že do národných rozvojových dokumentov bola otázka rovnosti príležitostí zaradená až v roku 2002, teda štyri roky po začatí predvstupovej pomoci. Aj v tomto prípade šlo len o krátku kapitolu o nerovnostiach medzi mužmi a ženami, a nie o chápanie rodovej otázky ako horizontálneho indikátora.

Na základe výsledkov analýzy odporúčame zaradiť otázku rovnosti príležitostí na začiatok prípravy národných dokumentov. Takýto prístup by rešpektoval jasný dôraz Európskej únie na túto oblasť ako základného predpokladu rozvoja. Bol by to jasný signál, ktorý sa potom preniesie na úroveň agentúr realizujúcich projekty, podávateľov projektov a všetkých kľúčových aktérov na úrovni projektov.

Budovanie inštitúcií bez rodovej dimenzie

Treba explicitne zdôrazniť, že rozvoj inštitúcií zaoberajúcich sa problematikou rovnosti príležitostí žien a mužov nebol v dostatočnej miere realizovaný. Záujem o podporu inštitúcií zameraných na túto oblasť nastal len v poslednej fáze predvstupovej pomoci a vznikol skôr v súvislosti s vyčlenením potrebných finančných zdrojov z EÚ, predovšetkým kvôli budúcim štrukturálnym fondom. V tejto poslednej fáze bolo jednou z priorít dokumentov EÚ vytvoriť inštitucionálne zázemie pre projekty v rámci Európskeho sociálneho fondu (ESF), ktoré predpokladajú zaradenie rodovo citlivých opatrení vo všetkých podporovaných projektoch a vytvorenie inštitúcií potrebných pre projekty v rámci iniciatívy EQUAL. Spolu s ďalšími prioritami týkajúcimi sa sociálnej oblasti boli tieto priority zaradené do Prechodného fondu, ktorého cieľom bolo dokončiť budovanie inštitúcií v nových členských krajinách. Pred týmto nástrojom nebolo prijaté žiadne opatrenie alebo národný rozvojový dokument na zníženie nerovností medzi mužmi a ženami.

Všeobecne môžeme konštatovať, že v oblasti vytvárania a budovania inštitúcií v rokoch 1998 – 2003 sa otázka rovnosti príležitostí otvorila až neskôr. Preto odporúčame pre súčasné kandidátske krajiny zahrnúť otázky rovnosti príležitostí žien a mužov do národných rozvojových plánov a národných stratégií od začiatku predvstupovej pomoci. V novovytvorených inštitúciách a projektoch podporených z predvstupovej pomoci by malo byť zabezpečenie rovnakej účasti žien a mužov základnou požiadavkou.

Zlyhanie na úrovni projektov

Postavenie otázky rovnosti príležitostí na úrovni národných dokumentov sa následne premietlo na úroveň projektov. Pretože neboli prijaté žiadne indikátory

na hodnotenie dopadov na rovnosť príležitostí, táto oblasť nebola na úrovni projektov podchytená. Je žalostné, že až po niekoľkých rokoch implementácie predvstupovej pomoci bol prijatý nový projektový formulár, ktorý obsahuje aj otázku týkajúcu sa rovnosti príležitostí. Tento formulár sa však používal len v poslednom roku predvstupovej pomoci.

Považujeme za veľmi dôležité jasne formulovať potrebu zachovania princípu rovnosti príležitostí ako jedného zo základných pilierov ekonomického a sociálneho rozvoja na úrovni EÚ. Ako je zrejmé z dotazníkového prieskumu, treba na národnej úrovni vytvoriť pre tvorcov, posudzovateľov a evaluátorov projektov manuál, ako začleniť rodovú dimenziu do konkrétnych projektov. Inak bude problematika rovnosti príležitostí zaradovaná do projektov (ak vôbec bude zaradená) skôr formálne a v podobe jedného alebo dvoch indikátorov, ktoré nebudú schopné postihnúť variabilitu dopadov na rovnosť príležitostí v rôznorodých projektoch.

Štrukturálne fondy EÚ – šanca na uplatňovanie princípu rovnosti príležitostí

Prichádzajúce štrukturálne fondy vyvolali už v roku 2002 zmeny v národných programoch a prioritách, ku ktorým bola zaradená rodová dimenzia. Ale toto nestačí. Aby bolo možné zabezpečiť uplatňovanie princípu rovnosti príležitostí počas celého projektového cyklu, od prípravy až po realizáciu a hodnotenie dopadov, treba urobiť oveľa viac. Predpokladá to chápanie princípu rovnosti príležitostí ako jednej z priorit tak na národnej úrovni, ako aj na úrovni všetkých aktérov - hlavne v rámci inštitucionálneho zázemia.

V EÚ došlo k posunu v chápaní rovnosti príležitostí ako prioritného princípu pre štrukturálne fondy, čo malo pozitívny dopad aj na národnej úrovni. Na druhej strane plnenie tohto princípu predkladá synergické pôsobenie všetkých aktérov v rámci fondov. Preto spolupráca vládnych a mimovládnych organizácií zaoberajúcich sa otázkami rovnosti príležitostí a gender mainstreamingu formou konzultácií môže pomôcť pri tvorbe národných stratégií a uplatňovaní princípu rovnosti príležitostí na všetkých úrovniach projektového cyklu.